

highlighted, thus enabling the reader to understand the best choice of insurance according to the needs and capabilities of the insured.

The article analyzes the financial performance, level of payments and customer satisfaction for each company. The rating is highlighted, which serves as a useful source for people who plan to purchase health insurance and want to choose the most effective service provider in the market. The author emphasizes the importance of developing and implementing modern information technologies to improve the accounting and processing of medical data, which will facilitate faster and more efficient resolution of insurance claims. It is noted that it is necessary to work actively to increase financial transparency and control over the use of funds, increasing the responsibility of insurers and ensuring an effective system of monitoring the quality of medical services.

An important step, the authors determine, is to stimulate competition among insurance companies, which will lead to improved insurance products, lower service costs, and greater customer satisfaction. The authors suggest that when reforming the health insurance system, the focus should be on ensuring maximum coverage for the population, improving the quality of care, and creating a stable and efficient mechanism for financing the health insurance system.

Key words: health insurance, compulsory health insurance, voluntary health insurance, health insurance market, insurance companies.

УДК: 336.14.352

DOI: 10.32782/2415-8240-2023-103-2-166-180

ФІНАНСОВА САМОДОСТАТНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Б. С. ГУЗАР, кандидат економічних наук,

С. А. ПТАШНИК, кандидат економічних наук

Уманський національний університет садівництва

У статті досліджено теоретичні засади фінансової самодостатності територіальних громад та децентралізації, з'ясовано причини кризових явищ та особливості їх прояву на місцевому рівні; проаналізовано тенденції забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад: вітчизняні реалії, а також тригери нестабільності та їх вплив на фінансову самодостатність територіальних громад.

Ключові слова: місцеві бюджети, територіальна громада, фінансова децентралізація, доходи місцевих бюджетів, видатки місцевих бюджетів, податки.

Постановка проблеми. Масштабні зміни в суспільному житті, обумовлені поширенням пандемії, а з лютого 2022 року широкомасштабною війною росії проти України, посилили фінансову нестабільність, порушили стійкість соціально-економічних систем різних рівнів, змусили органи влади та місцевого самоврядування по-новому підходити до формування фінансової та соціально-

економічної політики, переглядати власні прогнози економічного розвитку. З іншого боку, завдяки реформі децентралізації, яка створила передумови для формування самодостатніх громад, нечуваній здатності до самоорганізації та спроможності самостійно вирішувати поточні і непередбачувані проблеми, органи місцевого самоврядування змогли стримувати ворога, забезпечувати життєдіяльність громад, зберегти (де було можливо) організаційну та функціональну стійкість.

В суспільстві є розуміння того, що самодостатні громади та потужна система місцевого самоврядування - це основа відновлення, а відтак і сталого поступу України. Достатній обсяг фінансових ресурсів та можливість їх нарощення – запорука довгострокового розвитку територіальних громад. Разом з тим, нові виклики та нова реальність, в якій опинилися територіальні громади, потребують швидкого, дієвого реагування та оновлення механізмів забезпечення їх фінансової самодостатності як критерію ефективності адміністративно-територіальної реформи і змін, якими супроводжується децентралізація. Посилюється увага до проблем формування фінансової політики з високою адаптивною здатністю в умовах дії внутрішніх та зовнішніх викликів, зміцнення фінансово-організаційної автономії органів місцевого самоврядування тощо. Означені питання набувають особливої актуальності ще і в силу наростаючої потреби розроблення нових підходів до управління місцевим економічним розвитком в умовах війни та повоєнного відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти окресленої проблематики стали предметом наукових пошуків як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Так, особливості розвитку територіальних громад та їх фінансового забезпечення широко представлено в науковому доробку як вітчизняних (П. Жук, О. Західна, О. Кириленко, І. Луніна, В. Опарін, Х. Патицька, Н. Проць, Н. Спасів, А. Ткачук), так і зарубіжних вчених (М. Олсон, Е. Остром, А. Токвіль, П. Гураль, К. Іонассен); вплив кризи на соціально-економічні системи різних рівнів обговорюється в дослідженнях Я. Жаліло, А. Олешко, Л. Лісогор, Н. Рубіні і ін. Обґрунтування теоретичних та практичних аспектів бюджетної політики розвитку регіонів та громад є предметом наукового пошуку Г. Возняк, Т. Кізими, Л. Лисяк, Б. Пшика, К. Павлюк, Ю. Раделицького, І. Сторонянської і ін.

Мета статті обґрунтування практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад в Україні.

Методика досліджень Для досягнення поставленої мети у рамках дослідження було використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, які забезпечили ґрунтовність, об'єктивність і достовірність викладених положень і сформульованих висновків, зокрема: теоретичного узагальнення, порівняння, систематизації та формалізації – для розкриття сутності фінансової самодостатності та поглиблення теоретичних основ децентралізації; статистичного аналізу, логічного узагальнення – для аналізу сучасного стану, тенденцій та змін забезпечення фінансової самодостатності громад.

Результати дослідження. Станом на 2022 р. в Україні налічується понад 90 територіальних громад (6,0 % ТГ в Україні), чисельність жителів у яких не перевищує п'яти тисяч осіб. Зважаючи на це, стверджувати про однакові вихідні можливості для саморозвитку та потенціал громад, різниця між чисельністю населення у яких ставить 838,0 разів, не можна.

З зазначеного можемо зробити висновок: саме в умовах об'єднання територіальних громад було забезпечено акумулювання в межах більшості адміністративно-територіальних формувань достатньої ресурсної бази, яка є передумовою для їх спроможності до саморозвитку і забезпечення самодостатності на довгострокову перспективу. А внаслідок децентралізації на місцевий рівень управління було передано повноваження, які дозволили органам місцевого самоврядування управляти власними ресурсами та розпоряджатися коштами, які надходять до місцевого бюджету. З іншої сторони, виникає закономірне питання: які межі можливостей громад з різним потенціалом?

У цьому контексті акцентувати лише на розмірах громад недоцільно, хоча це один з основних чинників формування потенціалу ТГ і забезпечення її спроможності до саморозвитку. Однак досягнення самодостатності громади відбувається і на основі ефективності прийняття управлінських рішень щодо розвитку території, якості людського капіталу, налагодження соціальних взаємодій, місця розташування громади тощо. Часто це питання лежить у площині розміщення на території громади потужного бюджетоутворюючого підприємства, яке забезпечує її робочими місцями, ефективно взаємодіє з органом місцевого самоврядування і є відповідальним перед громадою. Звичайно, говорити про самодостатність громади, яка значною мірою залежить від одного суб'єкта господарювання не доводиться, адже це характеризується високою ризикованістю. Проте ця ситуація спостерігається у територіальних громадах в Україні, і орган місцевого самоврядування може скористатися нею як «плацдармом» для розвитку. Дослідимо цей аспект.

Оскільки акцент у дослідженні поставлено саме на питанні забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад, звернемо увагу на особливості формування доходів бюджетів громад, напрями здійснення видатків, рівень залежності від державного бюджету та розвиток міжбюджетних відносин.

Аналіз проведено на прикладі територіальних громад Черкаської області. Обрання для дослідження рівня фінансової самодостатності територіальних громад цього регіону пов'язане з декількома чинниками.

1. Черкаська область активно включилася у реформу адміністративно-територіального устрою на її початку, і вже у 2015 році у регіоні було утворено 15 ОТГ. Це дасть змогу прослідкувати особливості забезпечення фінансової самодостатності адміністративно-територіальних формувань базового рівня на усьому шляху реформування АТУ.

2. Особливістю Черкаської області є наявність на її території порівняно великої кількості міст обласного значення, що дозволить порівняти рівень фінансового забезпечення міських, сільських і селищних громад та громад з центром у містах обласного значення.

3. Регіон доцільно обрати як об'єкт дослідження умов та дій органів місцевого самоврядування щодо збереження власної фінансової самодостатності в кризових умовах (пандемія, війна). Адже в умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну, яке розпочалося з 24 лютого 2022 р., територіальні громади області є тилловими. Відповідно, органи місцевого самоврядування функціонують і надалі, громади розвиваються, проте стикнулися з абсолютно новими викликами, зумовленими переміщенням великої кількості населення з північних, південних і східних областей, релокацією підприємств, формуванням та діяльністю гуманітарних штабів тощо.

Перш ніж перейти до аналізу показників фінансової самодостатності територіальних громад Черкаської області, акцентуємо коротко на особливостях їх формування і розвитку.

Аналізуючи динаміку обсягів власних доходів бюджетів територіальних громад Черкаської області за період 2017–2022 рр. (рис. 1), помітною є тенденція до зростання надходжень.

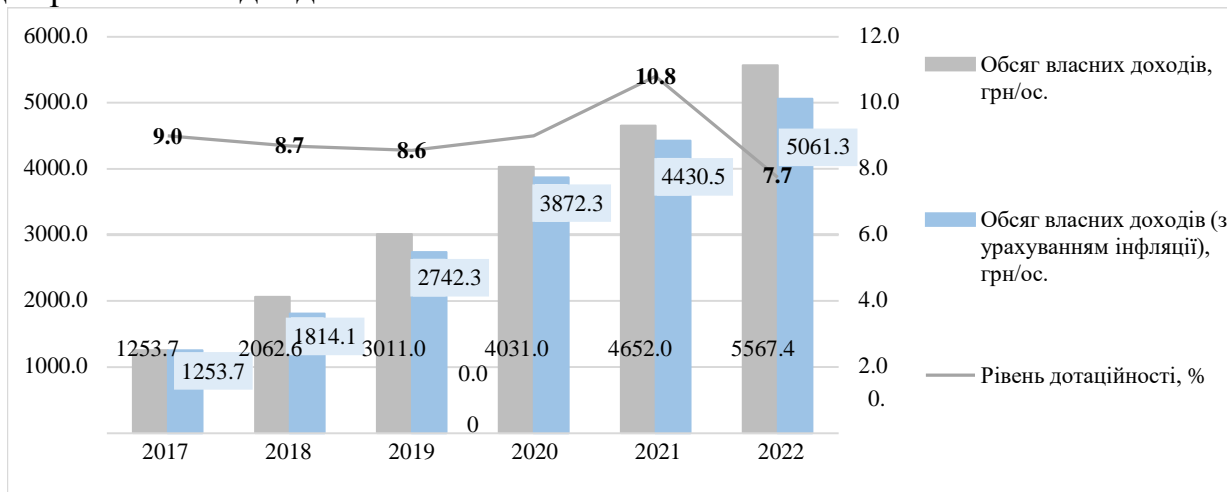

Рис. 1. Динаміка власних доходів бюджетів територіальних громад Черкаської області, грн/особу, 2017-2022 рр.

Джерело: складено на основі [1]

За аналізований період власні доходи бюджетів громад на особу зросли у 4,4 рази, з урахуванням інфляції – у 4 рази. Знизився також рівень дотаційності – з 9,0 % до 7,7 %. Зважаючи на такі тенденції, можна зауважити, що з кожним роком в області утворювалися територіальні громади з вищим рівнем фінансової спроможності, що і забезпечило позитивну динаміку.

Важливо, що 26 з 73 громад (тобто лише 35,3 %) характеризуються доходами, вищими від середнього показника, який становить 10381,4 грн на особу.

За результатами децентралізації вищий рівень власних доходів бюджетів характерний для ТГ з кращими вихідними умовами (вигідне географічне розташування – приміські громади, розвинута економіка і наявна соціальна інфраструктура – ТГ з центром у містах-районних центрах).

В цьому контексті актуалізується питання джерел наповнення бюджетів територіальних громад. В умовах децентралізації, внаслідок прийняття змін до

Бюджетного і Податкового кодексів [2, 3] наприкінці 2014 р. відбулося розширення доходної бази бюджетів територіальних громад через:

- зміну нормативів розподілу надходжень від справляння загальнодержавних податків і зборів ;
- запровадження нових податків, які справляються до місцевих бюджетів (зокрема, акцизного податку з пального та реалізації підакцизних товарів);
- передачу з державного до місцевого бюджету надходжень окремих податків (єдиного податку, майнових податків);
- формування нової системи міжбюджетних трансфертів і вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів.

Аналіз структури доходів бюджетів територіальних громад Черкаської області (рис. 2.) доводить ключову роль у їх наповненні податкових надходжень (60,0 %).

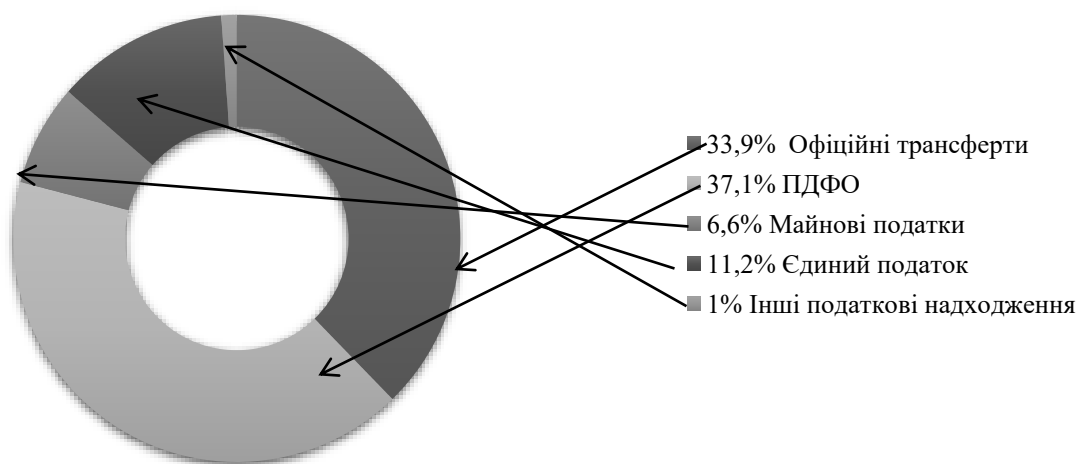

Рис. 2. Структура доходів бюджетів ТГ Черкаської області, 2021 р., %

Джерело: складено авторами на основі [1]

Значною є частка міжбюджетних трансфертів – 33,9 %, невеликою – неподаткових доходів і доходів від операцій з капіталом – 6,1 %. Бюджетоформуючими податками для громад України і аналізованого регіону є ПДФО (37,1 %) і єдиний податок (11,2 %), тобто податки, які сплачуються з доходів населення. Вагому роль відіграють майнові податки (6,6 %) і акцизний податок (4,1 %). Інші надходження забезпечують 1,0 % доходів бюджетів. Акцентуємо коротко на закономірностях, проблемах і особливостях справляння податків, які відіграють основну роль у наповненні бюджетів громад.

Аналізуючи справляння ПДФО до бюджетів громад, видно, що найбільші обсяги надходжень від податку отримують громади, на території яких функціонує велика кількість підприємств.

Висновки. Отже, за результатами проведеного аналізу забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад на прикладі громад Черкаської області, який проводився з метою визначення основних проблем цього процесу, можна виділити певні дискусійні аспекти. Виходячи з того, що в умовах реформи АТУ та утворення територіальних громад відбулося зростання диспропорцій їх фінансової спроможності та економічного розвитку, варто

виділити основні проблеми, з якими стикаються ТГ у процесі забезпечення власної самодостатності.

Основним чинником, який має переважаючий вплив на формування доходів бюджетів територіальних громад, є вихідні умови їх об'єднання (географічне розташування, пролягання через територію важливих транспортних шляхів, розвинена соціальна інфраструктура, функціонування на території потужних підприємств): в умовах децентралізації більше ресурсів отримали громади, які мали кращі позиції і до реформи. Адже більше ПДФО надходить до бюджетів громад, на території яких функціонують підприємства, акцизу – ті громади, через які проходять важливі автошляхи або які є приміськими, плати за землю і податку на нерухому майно, відмінне від земельної ділянки, - громади, на території яких знову ж таки функціонують підприємства (адже основну частку цих податків сплачують юридичні особи). Відповідно все більше зростає прірва між розвиненими та депресуючими громадами, які, через відсутність достатньої кількості потужних платників податків, не можуть забезпечити свою самодостатність.

Здавалося б, забезпечити вирівнювання диспропорцій та нівелювати вплив цього чинника покликаний механізм горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів. Проте через недосконалу систему розрахунку індекса податкоспроможності (який обчислюється виключно на основі врахування ПДФО) відбуваються перекоси у наданні базової дотації та невідповідність між потребами і отриманим ресурсом.

Водночас на базовий рівень передано доволі значні повноваження, які часто підкріплені цільовими субвенціями на їх виконання. Проте в умовах подій останніх років і низки перманентних криз навіть політика держави щодо міжбюджетних трансфертів характеризується нестійкістю, відповідно на «плечі» органів місцевого самоврядування територіальних громад покладено значне навантаження. Тому першочерговим завданням, аналізуючи видатки з бюджетів громад, місцеві ради вбачають у наданні якісних і достатніх соціальних послуг. Економічний розвиток громади (попри позитивну динаміку видатків) фінансується все ще за залишковим принципом, що теж не має суттєвого впливу на зміцнення самодостатності громад.

Література:

1. Офіційний державний веб-портал. Міністерству фінансів України. Режим доступу: <https://openbudget.gov.ua/>. (data zvernennia: 27 липня 2023 р.).

2. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин. Закон України № 79-VIII від 28.12.2014. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-19#Text>. (data zvernennia: 30 січня 2023 р.).

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи. Закон України № 71-VIII від 28.12.2014. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-19#Text>. (data zvernennia: 30 січня 2023 р.).

4. Коваль В. М. Фінансова самодостатність територіальних громад: теоретичний дискурс. *Світ фінансів*. 2021. № 4 (69). С. 63–76.

5. Возняк Г. В., Капленко Г. В., Коваль В. М. Децентралізація як основа зміцнення фінансової самодостатності та розвитку територіальних громад. *Економіка і суспільство*. 2022. № 42. doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-24.
6. Молодожен Ю. Самодостатність територіальних громад: системний підхід: монографія. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2010. 370 с.
7. Шаталова Л. Теоретичні основи визначення категорії «самодостатність» як дефініції державного управління. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія : Економічні науки*. 2012. Т. 1. № 5. С. 41–45.
8. Маслоу А. Психологія буття: Пер. с англ. М.: Рефл-бук. К.: Ваклер, 1997. 304 с.
9. Козак В. І. Публічне управління в системі координат: децентралізація – місцеве самоврядування – демократія. *Теорія та практика державного управління*. 2017. № 2(57). С. 133–137.
10. Бондаренко Т. В. Аналіз основних джерел формування власного капіталу на промисловому підприємстві. *Економіка. Управління. Інновації*. 2023. Вип. 2 (10). С. 45–51.
11. Тимечко І. Територіальна громада у транскордонному просторі: чинники, закономірності, пріоритети розвитку: монографія. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2019. 444 с.
12. Патицька Х. Територіальна громада в політико-правовій практиці сучасної України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. № 4 (108). С. 320–328.
13. Спасів Н. Я. Фінанси об'єднаних територіальних громад: детермінанти та пріоритети розвитку: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 480 с.

References:

1. Official state web portal. Ministry of Finance of Ukraine. Access mode: <https://openbudget.gov.ua/>. (Access mode: July 27, 2023).
2. On making changes to the Budget Code of Ukraine regarding the reform of inter-budgetary relations. Law of Ukraine No. 79-VIII dated 28.12.2014. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-19#Text>. (Access mode: January 30, 2023).
3. On making changes to the Tax Code of Ukraine and some legislative acts of Ukraine regarding tax reform. Law of Ukraine No. 71-VIII dated 28.12.2014. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-19#Text>. (Access mode: January 30, 2023).
4. Koval, V. M. (2021). Financial self-sufficiency of territorial communities: theoretical discourse. *The world of finance*, 2021, no. 4 (69), pp. 63–76. (in Ukrainian).
5. Vozniak, G. V., Kaplenko, G. V., Koval, V. M. (2022). Decentralization as a basis for strengthening financial self-sufficiency and development of territorial communities. *Economy and society*, 2022, no. 42. doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-24. (in Ukrainian).
6. Molodozhen, Yu. (2010). Self-sufficiency of territorial communities: a systematic approach. Odessa: ORIDU NADU, 2010. 370 p. (in Ukrainian).
7. Shatalova, L. (2012). Theoretical foundations of the definition of the category "self-sufficiency" as a definition of public administration. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University. Series: Economic sciences*, 2012, vol. 1, no. 5, pp. 41–45. (in Ukrainian).
8. Maslow, A. (1997). Psychology of being: Trans. with English M.: Refl-buk. K.: Wakler, 1997. 304 p. (in Ukrainian).

9. Kozak, V. I. (2017). Public administration in the coordinate system: decentralization – local self-government – democracy. *Theory and practice of public administration*, 2017, no. 2(57), pp. 133–137. (in Ukrainian).

10. Bondarenko, T. V. (2023). Analysis of the main sources of equity capital formation at an industrial enterprise. *Economy. Management. Innovations*, 2023, issue 2 (10), pp. 45–51. (in Ukrainian).

11. Tymechko, I. (2019). Territorial community in the cross-border space: factors, regularities, development priorities. Lviv: State University "Institute of Regional Studies named after M. I. Dolishny National Academy of Sciences of Ukraine", 2019. 444 p. (in Ukrainian).

12. Patytska, H. (2014). Territorial community in political and legal practice of modern Ukraine. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 2014, no. 4 (108), pp. 320–328. (in Ukrainian).

13. Spasiv, N. Ya. (2018). Finances of united territorial communities: determinants and priorities of development. Ternopil: TNEU, 2018. 480 p. (in Ukrainian).

Annotation

Huzar B. S., Ptashnyk S. A.

Financial self-sufficiency of territorial communities under decentralization conditions

The article examines the theoretical foundations of financial self-sufficiency of territorial communities and decentralization, explains the causes of crisis phenomena and features of their manifestation at the local level; trends in ensuring the financial self-sufficiency of territorial communities were analyzed: domestic realities, as well as triggers of instability and their impact on the financial self-sufficiency of territorial communities.

The purpose of the article is to deepen the theoretical foundations, develop scientific and methodological approaches, and substantiate practical recommendations for improving mechanisms for ensuring financial self-sufficiency of territorial communities in Ukraine. The theoretical principles of financial self-sufficiency of territorial communities are analyzed. Provision of financial self-sufficiency of territorial communities in conditions of decentralization is considered. The challenges and the new reality in which the territorial communities found themselves require a quick, effective response and the renewal of the mechanisms for ensuring their financial self-sufficiency as a criterion for the effectiveness of the administrative-territorial reform and changes accompanying decentralization. Attention is being paid to the problems of forming a financial policy with high adaptability in the face of internal and external challenges, strengthening the financial and organizational autonomy of local self-government bodies, etc. The above-mentioned issues are becoming especially relevant due to the growing need to develop new approaches to managing local economic development in the conditions of war and post-war recovery.

The scientific principles of improving the mechanisms of strengthening the financial self-sufficiency of territorial communities in the conditions of the war in Ukraine and slowing down the pace of the decentralization reform are proposed and substantiated. The war in Ukraine increased financial instability and reduced the stability of socio-economic systems at various levels, which, in turn, are significant obstacles to the provision of public services for the population and life in general. Powerful local self-

government as an independent institution of public power and self-sufficient communities is a vivid indicator of the effectiveness of the administrative-territorial reform and the changes that accompanied decentralization.

Key words: *local budgets, territorial community, delegation of decentralization, local budget revenues, local budget expenditures, taxes.*

УДК: 336.7

DOI: 10.32782/2415-8240-2023-103-2-173-179

ЕМПІРИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ

Л. В. БАРАБАШ, кандидат економічних наук

І. І. САВЧУК, здобувач третього (доктор філософії) рівня вищої освіти (доктор філософії)

Уманський національний університет садівництва

Розглянуто та синхронізовано історичні етапи розвитку світового фінансового ринку та особливості глобалізації фінансової системи. виокремлено основні фактори, що впливають на розвиток світової фінансової системи, а також наведено стабілізаційні моменти до кожного з етапів розвитку фінансового ринку.

Ключові слова: *світова фінансова система, глобалізація фінансової системи, фінансовий ринок, гіпотези фінансового ринку, етапи розвитку фінансового ринку.*

Постановка проблеми. Фінансовий ринок є складовою фінансової системи держави. Його основна особливість – поєднання грошового ринку, ринку капіталу та валютного ринку з метою організації ефективного перерозподілу фінансових ресурсів між населенням і суб'єктами господарювання та державою. У кожній країні фінансовий ринок розвивається за автентичним шляхом, враховуючи акценти й умови внутрішнього фінансово-економічного середовища. Водночас беззаперечним є вплив зовнішніх умов господарювання та тенденцій векторального розвитку, що панують у світовому економічному просторі.

На даний час дослідження світового фінансового ринку посідає одне з провідних місць серед наукових розвідок як серед фахівців-практиків, так і поміж академічною спільнотою. Причина означеного – тісний взаємозв'язок національних економік зі світовим фінансовим ринком, залежність від стабільності національних економічних систем держав у рамках моделі глобального економічного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями світового фінансового ринку займалась низка вітчизняних та іноземних провідних економістів-практиків таких як Я. Белінська, Т. Богдан А. Гринспен,

В. Зимовець, М. Кастельс, П. Кругман, Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, С. Міщенко, С. Науменкова, А. Сен, Дж. Стиглиц, А.. Філіпенко й інші.

Зосереджуючись на трактуванні й економічному розумінні дефініції «фінансовий ринок», знаходимо низку різнопланових підходів. Зокрема, І. Благун вважає, що фінансовий ринок – це «...система фінансових інститутів (суб'єкти ринку), які створюють умови для здійснення операцій з фінансовими інструментами економічних агентів (об'єкти ринку) з використанням відповідної інфраструктури та фінансових технологій» [1, с. 18].

Уманців Ю. та О. Міняйло зауважують, що під фінансовим ринком слід розуміти «...систему економічних відносин, пов'язаних з процесами акумуляції, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів, які перебувають у власності економічних суб'єктів за посередництва спеціалізованих інститутів, що сприяє структурному перетворенню економіки у рамках ефективної системи інституцій» [2, с. 73].

Дещо обмеженим є підхід до трактування економічної сутності фінансового ринку, висвітлений О. Іваницькою: «Фінансовий ринок – мережа спеціальних (банківсько-фінансових) інститутів, що забезпечує взаємодію попиту і пропозиції на гроші як специфічний товар, їхнє взаємне врівноваження» [3]. Як сукупність грошового ринку та ринку капіталів, що поєднують всі інститути та процедури з метою поєднання покупців і продавців фінансових інструментів розглядали фінансовий ринок Роланд І. Робінсон, Дуейн Райтсман [4] та Джеймс С. Ван Хорн [5].

Узагальнюючи різновекторні трактування, О. Сьомченков дійшов висновку, що фінансовий ринок – це «...сукупність відносин, що виникають в процесі обігу фінансових інструментів, які здебільшого реалізуються за допомогою або при безпосередній участі фінансових установ, що забезпечують концентрацію ринкових попиту і пропозиції, сприяють перерозподілу ресурсів та формують систему управління ризиками» [6, с. 161–162].

Нині фінансовий ринок є потужною складовою фінансової системи держави, що не лише відображає внутрішній стан фінансово-економічного середовища країни, а й засвідчує її спроможність і потенціал у світовому економічному просторі.

Методика досліджень. проведення дослідження уможливило використання таких методів, як спостереження – для виокремлення відповідних етапів і гіпотез, що їм відповідають; аналітичний – для з'ясування умов і особливостей функціонування фінансового ринку протягом кожного окремого етапу його розвитку; узагальнення – для визначення сутнісних характеристик кожної теорії й етапу розвитку фінансового ринку, а також інші.

Результати досліджень. Світовий фінансовий ринок почав своє формування ще тисячоліття назад, коли з'явилися перші ознаки товарообмінних відносин. Спочатку це були взаємини торгівельно-обмінного характеру в межах одного племені, общини, що з часом вони переросли в глобальніші взаємодії. І саме ці основи вважаються базовими для фінансового ринку сучасності.

Одними з яскравих прикладів зародження фінансового ринку є Великий шовковий шлях, що ще за античних часів почав функціонувати в межах системи караванних шляхів. З II ст. до н.е. до XV століття він сприяв торгівлі товарами Китаю з іншими країнами світу, оскільки проходив через країни Євразії та Західної Європи, Близького Сходу, Індії. А оскільки товари країн Західної Європи не відповідали товарам Сходу, європейці змушені були врівноцінювати даний обмін золотом або сріблом. Таким чином з часом почали з'являтися курси обміну за товари, а згодом і валюти.

Постійна взаємодія купців спричиняла подільний розвиток фінансового ринку, а саме створення загальноновизнаних грошових знаків, використання розписок, чеків, векселів. Зі збільшення товарообмінних відносин почали розвиватися і самі країни; зі збільшенням виробництва почали збільшуватись кількість зайнятого населення та зріс прибуток; зі збільшення конкурентів почала покращуватись якість товарів. Умова сталого зростання виробництва сприяли об'єднанню продавців з метою виготовлення складніших товарів, і так поступово, з розвитком товарообмінних відносин, сформувався світовий фінансовий ринок сьогодення.

На формування фінансового ринку протягом його розвитку значно впливали фінансові кризи, що виникали у світі. Фактично, вони і розподілили увесь розвиток фінансового ринку на певні етапи, що вимагали впровадження комплексних дій, припущення різноманітних гіпотез для виходу з кризової ситуації, стабілізації економіки країни, світової економіки тощо (табл.1).

Для кожного етапу необхідний свій механізм регулювання фінансового ринку, і застосування його необхідно проводити в конкретний проміжок часу, аби вийти з неї з найменшими негативними наслідками. Тож, розглянувши дані таблиці 1, бачимо, що протягом всіх етапів вчені висували гіпотези стосовно ситуацій на ринку з потенційно можливими методами вирішення даних ситуацій.

На перших етапах формування фінансового ринку Бертон Малкієла висував гіпотези про те, що ціни на фінансовому ринку є випадковими і що прослідкувати за їх тенденціями не має змоги, оскільки фундаментальні фактори – заздалегідь оцінені та враховані в ціні раціональними інвесторами» [8]. Але Данієл Канеман спростував дану теорію і наголошував на тому, що інвестори частіше нездатні приймати оптимальні рішення, а аномальна з точки зору раціональної моделі поведінка в реальному світі часто є нормальною. Саме тому раціональне прийняття рішень слід вважати винятком [9–11]. Як на початку започаткування, так і нині сучасна теорія поведінкових фінансів стверджує, що на формування фінансового ринку значно впливає людський фактор.

У 1990 році Тоніс Веґе висунув гіпотезу когерентного ринку, що базувалася на основі соціальної імітації. Суть даної гіпотези полягає в тому, що кожен елемент діє сам по собі і не залежить від інших, але при певних умовах раціональне мислення змінюється на «групове»[10].

Табл. 1. Етапи та гіпотези розвитку фінансового ринку [7, 9].

Етап	Період	Передумова	Гіпотези		Шляхи стабілізації
			Назва	Сутність	
1.	1945–1957 р.	Паризький договір	Модель (теорія) випадкових блукань, 1953 р.	Рух цін на фінансові активи є випадковим та непередбачуваним (зміни цін – серійно незалежними), а тому у довгостроковому періоді спроби «обіграти ринок» не дадуть результатів вище середньо ринкових	Створення зон вільної торгівлі
2.	1957–1970 р.	Крах Бреттон-Вудської системи	Гіпотеза ефективного ринку, 1965 р.	В будь який момент часу ціна на фінансовому ринку є справедливою, тому що відображає всю доступну інформацію	Створення Європейського монетарного союзу
3.	1970–1990 р.	Нафтова та фондова кризи	Теорія поведінкових фінансів, 1974 р. Гіпотеза фрактального ринку, 1982 р.	Ринки не є ефективними через обмежену раціональність учасників ринку. «Люди зовсім не закінчені ідіоти, але вони і не гіперраціональні машини» (Р. Талер)	Створення національних регуляторів
4.	1990–2004 р.	Вступ нових країн до ЄС	Гіпотеза когерентного ринку, 1990 р.	В різні моменти часу стан фінансових ринків змінюється (ефективні, перехідні, хаотичні, когерентні), відображаючи зміни у групових настроях інвесторів	Делегування повноважень
5.	2004 – по наш час	Фінансова криза	Гіпотеза адаптивного ринку	Стан фінансового ринку та цінова динаміка визначаються діями конкуруючих між собою учасників, які постійно пристосовуються до ринкових змін та самі змінюються у часі	

У 1999 році Ендрю Ло висунув свою гіпотезу адаптивного ринку, відповідно до якої фінансовий на ціновий стан на фінансовому ринку залежать від дій конкуруючих елементів і не є випадковими, оскільки конкуруючі елементи постійно реагують на зміни на фінансовому ринку і від того самі змінюються [9].

Висновки. Виходячи з вище сказаного, можемо зробити висновок що світовий фінансовий ринок – це сукупність взаємовідносин між фінансовими ринками різних країн для обміну активами, пасивами, переміщення коштів з однієї галузі економіки в іншу. Тобто світовий фінансовий ринок – це глобальний ринок, на якому різні держави, міжнародні організації можуть придбавати різноманітні товари та послуги. На його формування значно впливають кризи, що виникають в світі та зумовлюють зміну векторів чи сегментарних пріоритетів розвитку. Okремо слід зауважити, що кожен етап і спонукальний фактор його формування підпадає під поле дії відповідної гіпотези, що пояснює причинно-наслідкові зв'язки формування ситуативного моменту та пропонує оптимальні варіанти стабілізаційного характеру.

Література:

1. Благун І. І. Фінансовий ринок України – сучасний погляд на сутність поняття. *Вісник Сумського державного університету*. Серія Економіка. 2019. № 2. С. 13–20. DOI: 10.21272/1817-9215.2019.2-2.
2. Уманців Ю., Міняйло О. Фінансовий ринок у системі економічних відносин. *Вісник КНТЕУ*. 2015. № 5. С. 72–82.
3. Іваницька О. М. Фінансові ринки: навч. посіб. К: Вид-во УАДУ, 1999. 95 с.
4. Robinson R., Wrightsman D. Financial markets: the accumulation and allocation of wealth. New York, McGraw-Hill, 1974. 439 p.
5. Horne J. Financial Market Rates and Flows. Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs, 1978. 250 p.
6. Сьомченков О. А. Сучасна концепція сутності та структури фінансового ринку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 9. Частина 2. С. 160–165.
7. Сади́ков С. Еволюція гіпотез фінансового ринку. *Науковий вісник мну імені в. О. Сухомлинського. Економічні науки*. Режим доступу: file:///C:/Users/user/Downloads/nvmduce_2017_2_25.pdf.
8. Malkiel B. G. (2006). Random Walk down the Wall Street; translated from English. Publishing house «Popurri», 2006. 512 p.
9. Енциклопедія фінансових ідей (2012) [Голов. ред. В. В. Фещенко ; уклад. Н. Л. Гузей та ін.]. К. : Укр. агентство фін. розвитку, 2012. 440 с.
10. Tonis V. (1990). The Coherent Market Hypothesis. *Financial Analysts Journal*, November-December 1990.

References:

1. Blahun, I. I. (2019). Financial market of Ukraine - a modern view on the essence of the concept. *Bulletin of Sumy State University. Series Economics*, 2019, vol. 2, pp. 13–20. DOI: 10.21272/1817-9. (in Ukrainian).
2. Umantsiv, Yu., Minyailo, O. (2015). The financial market in the system of economic relations. *Bulletin of KNTEU*, 2015, no. 5, pp. 72–82. (in Ukrainian).

3. Ivanytska, O. M. (1999). Financial markets: teaching. manual K: Publishing House of the Ukrainian Academy of Sciences, 1999. 95 p. (in Ukrainian).
4. Robinson, R., Wrightsman, D. (1974). Financial markets: the accumulation and allocation of wealth. New York, McGraw-Hill, 1974. 439 p.
5. Horne, J. (1978). Financial Market Rates and Flows. Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs, 1978. 250 p.
6. Siomchenkov, O. A. (2014). Modern concept of the essence and structure of the financial market. *Scientific Bulletin of Kherson State University*, 2014, issue 9, part 2, pp. 160–165. (in Ukrainian).
7. Sadikov, S. (2017). Evolution of financial market hypotheses. *Scientific Bulletin named after V. O. Sukhomlynskyi. Economic sciences*. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/nvmduce_2017_2_25.pdf. (in Ukrainian).
8. Malkiel, B. G. (2006). Random Walk down the Wall Street; translated from English. Publishing house «Popurri», 2006. 512 p.
9. Encyclopedia of financial ideas (2012) [editor in chief V. V. Feschenko; prepared by N. L. Guzey and others]. Kyiv : Ukrainian agency of financial development, 2012. 440 p. (in Ukrainian).
10. Tonis, V. (1990). The Coherent Market Hypothesis. *Financial Analysts Journal*, November-December, 1990.

Annotation

Barabash L.V., Savchuk I.I.

Empirical foundations of financial market development

The financial market of today is one of the main components of the financial system of each state. By combining the money market and the capital market, it not only contributes to the formation of redistributive relations between the state and the population, but also ensures the interaction of domestic finances with the global financial system.

The modern financial market is based on trade and exchange relations established by trade since the time before Christ. One of these was the Great Silk Road, which not only united Europe, the East and Asia in trade operations, but also contributed to the emergence of exchange and the formation of the concepts of "currency" and "currency exchange". At the same time, active trade served as a prerequisite for the development of production and competitiveness, which laid the foundations for the modern global financial market.

There are five stages in the development of the financial market, each of which was driven by relevant drivers, supported by certain scientific hypotheses and optimal stabilisation recommendations.

The first stage, covering the period from 1945 to 1957, was triggered by the conclusion of the Paris Treaty. Its rationale was the model (theory) of random walks, and its consequent effect was the creation of free trade zones. The second stage lasted from 1957 to 1970 and was caused by the collapse of the Bretton Woods system. Its peculiarities are explained by the efficient market hypothesis, and its stabilising effect was the creation of the European Monetary Union.

The oil and stock market crises triggered the third stage of financial market development (1970-1990), and the cause-and-effect relationships were embodied in the theory of behavioural finance. The elimination of imbalances resulted in the creation of a system of national regulators. Between 1990 and 2004, new countries with

different economic development were joining the EU. The coherent market hypothesis explained the causes of the financial crisis of this period, and its elimination was achieved through the delegation of authority. Since 2004, the next stage of financial market development has been going on, which is explained by the adaptive market hypothesis, whose stabilising moments have not yet been generalised.

Ke ywords: *world financial system, globalisation of the financial system, financial market, hypotheses of the financial market, stages of development of the financial market.*

УДК: 330.3

DOI: 10.32782/2415-8240-2023-103-2-180-187

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Ю. В. УЛЯНИЧ, кандидат економічних наук

Н. В. БОНДАРЕНКО, кандидат економічних наук

Б. С. ГУЗАР, кандидат економічних наук

Уманський національний університет садівництва

У статті здійснено аналіз роботи страхового ринку України. Зокрема досліджено: динаміка фінансових показників страхових компаній, динаміка кількості страхових компаній, динаміка кількості договорів страхування, динаміка валових і чистих страхових премій, обсяг сформованих страхових резервів та основні фінансові показники страхових компаній України. Встановлено основні проблеми, які негативно впливають на функціонування страхового ринку в Україні: повномасштабне вторгнення росії на територію України, відсутність політичної та економічної стабільності, сталого зростання виробництва, неплатоспроможність населення, слабкі зовнішньоекономічні зв'язки України у сфері страхування з розвинутими країнами; недосконала нормативно правова база, високий рівень інфляції, корупції, низькій рівень довіри споживачів до страхових компаній.

Ключові слова: *страхування, страхування життя, ринок страхування, страхові послуги, фінансові показники, страхові резерви.*

Постановка проблеми. Страхування життя як одна з відокремлених галузей ринку страхування здатна впливати на формування та функціонування фінансового сектору та на розвиток економіки. В усьому світі компанії страхування життя відіграють важливу роль у діяльності фінансового ринку, сприяють розвитку економічних процесів та є одними з найбільш ефективних його учасників, які формують істотну частку фінансових ресурсів, впливають на інвестиційний клімат, розвиток виробництва і добробут населення. Це впливає з самої природи послуг страхування життя, які, з одного боку, підвищують рівень соціальної захищеності населення та є альтернативою вирішення пенсійного забезпечення, з іншого – страховики акумулюють тимчасово вільні кошти для